

Stručni rad

Datum prijema rada:
15. jun 2014.

Datum prihvatanja rada:
24. jun 2014.

Primjena sociološkog metoda u pravu

Apstrakt: Sociološka metoda je jedna od bitnijih metoda u oblasti društvenih nauka uopšte pa i u pravu kao društvenoj nauci. Sociološki metod kao „moderan“ metod dao je znatan doprinos u sticanju naučnih saznanja o pravu kao društvenoj nauci, naučnog objašnjenja prava, stvaranja prava, kao i njegove primjene, počev od XIX vijeka pa nadalje. Bez sociološkog metoda, kako to ističe R. Lukić, „pravo bi ostalo da visi u vazduhu, kao potpuna nezavisna duhovna tvorevina, van vremena i prostora“.

Sociološkim metodom utvrđujemo zašto je pravo takvo kakvo jeste, kako ono utiče na društvo i ljude i kakvu mu formu i sadržinu treba dati. Tim metodom se određuje i stepen realnosti pravnih normi, odnosno utvrđuje se da li se pravnom normom može postići ono što se želi.

Međutim, bez obzira na istaknutu vrijednost sociološkog metoda, treba biti realan u procjeni njegovih mogućnosti. Pojedine pristalice sociološkog metoda u pravu pretjeruju u ocjenjivanju naučnog karaktera tog metoda, tvrdeći da je samo sociologija nauka koja daje istinsko saznanje o društvu i pravu i da je dogmatičko-normativni metod u hijerarhiji saznanja ispod sociološkog, što je apsolutno netačno.

Izdvajati bilo koji metod i tvrditi da je on sam dovoljan i jedini u sticanju naučnih saznanja u nauci uopšte, pa i u pravu je velika zabluda, jer kao što je rekao Karl Marks „u nauci nema širokog i lakog puta...“ i put do naučnih saznanja u svakoj nauci pa i u pravu traži pored ostalog i kumulativnu primjenu metoda i sredstava koja nam stoje na raspolaganju.

Ključne riječi: metod, sociologija, sociologizam.

**Dr Željko
Todorović**

Sociološka metoda je jedna od bitnijih metoda u oblasti društvenih nauka uopšte pa i u pravu kao društvenoj nauci. Sociologija prava, odnosno sociološki metod kao „moderan“ metod dao je znatan doprinos u sticanju naučnih saznanja o pravu kao društvenoj nauci, naučnog objašnjenja prava, stvaranja prava, kao i njegove primjene, počev od 19. vijeka pa nadalje.

Bez sociološkog metoda, kako to ističe R. Lukić, pravo bi ostalo da visi u vazduhu, kao potpuna nezavisna duhovna tvorevina, van vremena i prostora.¹

Sociološkim metodom utvđujemo zašto je pravo takvo kakvo jeste, kako ono utiče na društvo i ljude i kakvu mu formu i sadržinu treba dati. U primjeni prava uvijek se mora imati u vidu društvena stvarnost (društvene situacije) koje pravo treba da reguliše, koje interese treba da zaštiti, pa u tom smislu treba odrediti i značenje pravne norme. Bez sagledavanja društvene stvarnosti, odnosno primjene naučnih saznanja do kojih dolazi sociologija prava putem sociološkog metoda, to bi bilo nemoguće.

Bez obzira na značaj sociološkog metoda bilo kao samostalnog, bilo kao pomoćnog metoda u okviru dogmatičko-normativnog ili pomoćnog metoda u pravnoj tehnici, samom primjenom sociološkog metoda ne može se doći do ispravnih naučnih saznanja. Apsurdno bi bilo tvrditi da se u društvenim naukama, a time i u pravu kao društvenoj nauci, do naučnih saznanja može doći primjenom samo sociološkog metoda, kao što su to tvrdili sociolozi, potcjenjujući značaj drugih metoda, posebno dogmatičko-normativne i istorijskomaterijalističke metode. Naime, samo kumulativnom primjenom svih naučnih metoda saznanja prava, kao i tehničkih metoda i sredstava možemo doći do širih (potpunih) naučnih saznanja.

U ovom radu detaljno ćemo obrazložiti koliki je doprinos sociološkog metoda u tome.

Sociološki metod je krajem 19. i početkom 20. vijeka postao jedan od modernijih metoda u svim oblastima društvenih nauka (sociologiji, psihologiji, pravu itd.).

Sociološki metod u pravu koristi se kao samostalan metod u saznanju određene društvene strane prava, te kao pomoćni metod u okviru dogmatičko-normativnog metoda, kao i u pravnoj tehnici kao pomoćni metod odgovarajućim tehničkim metodama u stvaranju i primjeni prava.

Rezultat dobiven samostalnom sociološkom metodom, kao i primjena navedenih pomoćnih metoda, sistematizovani su u jednu posebnu naučnu disciplinu sociologije – sociologiju prava.

Sociološki metod polazi od toga da pored materijalnih i psihičkih pojava postoje i društvene pojave kao treća vrsta realnih pojava.

Država i pravo su po svojoj suštini društvene pojave, tijesno povezani sa društvenim pojavama. Sociološki metod, kako to navodi R. Lukić, polazi od činjenice da je pravo skup društvenih propisa koji regulišu ponašanje ljudi u društvu.²

¹ Radomir D. Lukić, Metodologija prava, Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd, 1977. str. 98.

² Radomir D. Lukić, Teorija države i prava, Zavod za izdavanje udžbenika i nastavnih sredstava,

Međutim, pravo nije samo društvena pojava uopšte, ono ima i svoje specifičnosti. Pravo kao skup propisa ima jednu specifičnu sadržinu i formu koja ga izdvaja iz ostalih društvenih pojava. Njegova forma ogleda se u tome što ga stvara i primjenjuje država, a sadržina u tome što predstavlja samostalnu cjelinu koja je, po R. Lukiću, odvojena od društvenih uzroka koji je izazivaju i koja se ne može izvesti neposredno iz uzroka. Ta sadržina je logički unutrašnje povezana u cjelinu.³ Da bi se ona razumjela neophodno je istražiti tu sadržinu (suštinu prava) kao nešto samostalno u odnosu na druge društvene elemente.

Pravo se smatra društvenom pojavom, ali u tome treba razlikovati pravo kao normativnu pojavu od njegovih društvenih elemenata, jer je pravo, kako to ističe R. Lukić, skup normi posebne vrste.⁴

Sociologija, a posebno sociologija prava, putem sociološkog metoda istraživanja dala je znatan doprinos pravnoj nauci od kada je pravo počela posmatrati kao skup društvenih procesa povezanih pravnim normama.

Posmatrati pravne norme izolovano od društvene stvarnosti kako su to zagovarale pristalice normativističko-idealističkog shvatanja prava su potpuno neosnovane, kao i na drugoj strani shvatanja sociologa, fakticista koji su tvrdili da su pravne norme fiktivni elementi, bez uticaja na društvenu stvarnost.

Sociološkim metodom se istražuje odnos prava i društva. Taj odnos se sastoji s jedne strane u uticaju koje društvo ima na pravo (na sadržinu i cjelokupno funkcionisanje) i s druge strane uticaj prava na društvo, usmjeravajući ga u određenom pravcu. Dakle, obostrane veze prava i društva su veoma brojne i složene, što se istražuje sociološkim i drugim metodama. Putem razvoja socioloških teorija o pravu razvijao se i usavršavao i odgovarajući – sociološki metod.

Prvu značajnu teoriju o pravu na osnovnu sociološkog shvatanja iznio je poznati njemački pravnik Rudolf von Jering. Pravo po njemu ima za cilj da zaštiti opšti interes, kao i pojedinačne interese koji su u skladu s interesima društva. Jeringove ideje o zaštiti opšteg interesa putem države, odnosno prava, predstavlja ranije ideje prirodno-pravne teorije u razvoju sociologije prava što predstavlja korak unazad, a ne unaprijed.

Francuski teoretičar Leon Digi, jedan od najtipičnijih predstavnika sociološke teorije prava, podijelio je pravo na dvije vrste: društveno i državno (pozitivno) pravo. Ako državno pravo, tvrdi Digi, protivuriječi društvenom, društvo ima pravo da takvu državu sruši i da preko nove države uspostavi i novo pravo.

Njemački teoretičar Eugen Erlix otišao je i dalje od Digia dajući primat društvenom nad državnim pravom, što je posebno razvila škola tzv. „slobodnog

Beograd, 1976, str 36.

³ Ibidem

⁴ Ibidem

prava“ u Njemačkoj, smatrajući da organi koji primjenjuju državno pravo nisu dužni da se drže zakona, ako je on protivan društvenim interesima.

U negativnom smislu u sociološkoj teoriji najdalje su otišli sociolozi, koji su nastojali da iz prava isključe svaki normativni element, tvrdeći da pravo i nije sistem pravila ili normi, nego sistem stvarnog ponašanja ljudi u društvu. Primjenom drugih kao i sociološkog metoda u pravu trebalo je doći do određenih naučnih saznanja, što nije bio nimalo lak zadatak.

Sociološki metod u pravu ima dva elementa. Prvi je teorijski i sastoji se u primjeni rezultata sociologije kao društvene nauke u objašnjenju prava. Drugi je istraživački i sastoji se u primjeni samih socioloških metoda na pravo kao društvenu pojavu. Istraživački element je istovjetan s onim primjenjenim u samoj sociologiji i on se sastoji takođe iz dva elementa: iz metode posmatranja (opažanja) i opisa pojava i metode njihovog naučnog objašnjenja.

Posmatranje je najstariji i najprirodniji metod prikupljanja činjenica, tvrdi M. Pečujlić.⁵ Velika je razlika između običnog i naučnog posmatranja. Obično posmatranje je nesistematsko, neplansko, slučajno, nediferencirano, neprecizno, za razliku od naučnog posmatranja koje je sistematsko, precizno, planski vođeno i usmjereno na tačno određene pojave, pa se tim posmatranjem dolazi do tačnih podataka. Da bi se posmatranje sistematski i planski izvelo potrebno je da postoji plan posmatranja, koje tačno predviđa sadržinu i način posmatranja. U okviru plana posmatrač može imati više ili manje slobode, pa se tako razlikuje slobodno i kontrolisano posmatranje. S posmatranjem je tijesno vezano i bilježenje posmatranja, pa se na taj način stvaraju dokumenti o posmatranim činjenicama. Posmatranja se mogu podijeliti i prema obimu, odnosno broju pojava koje se obuhvataju. To mogu biti pojedinačne ili masovne društvene pojave. Ovaj uopšteno metod posmatranja odnosi se i na metod sociološkog posmatranja prava.

Sociološki metodi saznavanja prava su u stvari metodi posmatranja relanih pojava. Sociološkim metodama se utvrđuje tekst norme koja stvarno postoji u svijesti i ponašanju ljudi, bilo da se radi o pisanom ili običajnom pravu. Posebno je to karakteristično u običajnom pravu gdje norma postoji samo u svijesti ljudi i iskazuje se usmeno. Sociološkom metodom se utvrđuje i kako društvo shvata pravnu normu, odnosno kako je tumačiti, te kako se ponaša u odnosu na datu normu.

Dakle, bilo da je riječ o pisanim izvorima prava ili običajnom pravu sociološkom metodom se ne istražuje pravo značenje norme, što utvrđuje dogmatički metod, već koliko se to značenje nalazi u svijesti ljudi (subjektu) i kakvo mu značenje oni daju. Moguće je da jedno pisano pravo ne postoji uopšte u društvenoj svijesti, a to treba sociološkim metodom istražiti i utvrditi odkud te razlike, odnosno koliko je zaista normativno pravo postalo društveno pravo. Sociologija, odnosno sociološki metod prava treba istražiti da li ljudi ne znaju

⁵ Miroslav Pečujlić, Metodologija društvenih nauka, Savremena administracija, Beograd 1980, str 195.

kakvo je važeće pravo (pravna norma) i usled toga se ponašaju drugačije ili znaju pravo, ali primjenjuju svoje, neko drugo „pravo“.

Sociološkim metodom se utvrđuje i autentičnost teksta pravne norme u običajnom pravu. Jer samo se tim metodom može utvrditi koja društvena grupa autentično tumači pravnu normu, da li je ona većina ili manjina u društvu, da li su to u pitanju „kvalifikovani“, znalci itd.

Sociološkom metodom se uvijek posmatraju dvije vrste pojava: ponašanje ljudi tj. tjelesne radnje i njihovi iskazi, riječi usmene ili pisane. Shodno tome primjenjuju se odgovarajući metodi: neposredno posmatranje, kako je to već navedeno, razgovori (intervjui), upitnici itd.

Intervju je veoma bitan metod u sociologiji uopšte, pa i u sociologiji prava. Sociologu prava uvijek je teže od pravnog dogmatičara, jer pravni dogmatičar proučava samo jedno normativno važeće pravo, a sociolog prava istražuje (proučava) dva prava, normativno i stvarno važeće pravo.

Između prava kao idealne pojave i određenih realnih pojava postoje različite uzročne veze. Nisu sve društvene pojave od jednakog značaja, neke utiču snažnije na pravo, druge slabije kao što i pravo na neke društvene pojave utiče snažnije, a na druge slabije. Sociološki metod objašnjenja prava, tvrdi R.Lukić, isti su kao i oni kojima se objašnjavaju druge društvene pojave.⁶

Jedna od najvažnijih teorija u sociologiji uopšte, a posebno u sociologiji prava je teorija istorijskog materijalizma. To je u stvari teorija o uzročnoj vezi između društvenih pojava, odnosno društvenih pojava i nekih drugih pojava, npr. duhovnih pojava u koje spada i pravo. Istoriskomaterijalistički metod polazi od činjenice da je uzrok pravne pojave društvena materijalna proizvodnja, što sociolog prava mora imati u vidu u svom istraživačkom radu. Međutim, sociolog prava (istraživač) takođe mora imati u vidu da se u pravu (pravnoj pojavi, kao duhovnoj pojavi) sve ne može objasniti ulogom društvenih činilaca i načinom društvene proizvodnje, odnosno istorijsko-materijalistički, jer dva društva sa istim načinom proizvodnje mogu imati različita prava (primjer evropsko kontinentalno i anglo saksonsko), kao što i društva s različitom proizvodnjom mogu imati isto pravo. Dakle, pretjerano isticanje ili pokušaj istorijsko-materijalističkog objašnjenja svih pojava u pravu je neprihvatljivo stanovište, jer se sve objašnjava načinom proizvodnje.

Veoma blizak sociološkom metodu, jedna vrsta njegove modifikacije je politikološki metod. Tako smatra većina sociologa, mada ga politikologija kao nauka, razumljivo, predstavlja kao poseban metod u društvenim naukama.

Pomenut je ovaj metod u sklopu sociološkog metoda iz razloga što pravo

⁶ Radomir D. Lukić, Metodologija prava, Srpska akademija nauke i umetnosti, Beograd, 1977, str. 95.

nije samo društvena, već i politička pojava. Pravo je u znatnoj mjeri tvorevina politike. Politika ga i stvara da bi poslužilo kao sredstvo u obezbjeđivanju političke vlasti u društvu (državi).

Bez obzira da li o političkim pojavama govorili u okviru politikološkog ili sociološkog metoda bitno je napomenuti da političke pojave imaju veliku važnost u društvu pa i u pravu u smislu boljeg shvatanja prava, njegove društvene i političke uloge, sadržine, oblika, strukture itd.

Uz pomoć politikološkog metoda osim unutrašnje suštine prava, može se sagledati i njegova nezavisnost u odnosu na politiku, iako ono služi kao sredstvo vladajućoj državnoj strukturi, kako je to već istaknuto.

Pri ocjenjivanju vrijednosti sociološkog metoda obično se vodi spor s pristalicama dogmatičko-normativnog metoda, pri čemu se pristrasno precjenjuje jedan, a potcjenjuje drugi metod, ističe R.Lukić.⁷ Mada je to neosnovano, jer oba metoda imaju isti cilj i služe istinitom saznanju pravne stvarnosti, samo što dogmatičko-normativni metod služi saznanju normativnog dijela te stvarnosti, a sociološki društvenog dijela. U savremenom tumačenju prava, sociološki metod ušao je u dogmatički kao njegov sastavni dio, kao neophodan pomoćni metod.

Naime, značenje pravne norme se ne može isključivo utvrditi dogmatičkim metodom, jer pojmovi iz kojih se sastoji norma najčešće označavaju izvjesne društvene pojave, društvenu stvarnost koja je promjenljiva, tako da isti pojam u raznim slučajevima i raznim vremenima obuhvata različite pojave. Tumač prava mora utvrditi društvene ciljeve i predvidjeti koliko koje značenje norme može doprinijeti ostvarenju tih ciljeva, a za to ne postoje posebna pravila, pa stvaralac norme mora koristiti sociološki metod, a uz to mora biti i dobar poznavalac društvene stvarnosti. Uvijek se u primjeni prava mora imati u vidu društvena situacija koju pravo treba da reguliše, koje interese da zaštiti, te u tom smislu i da odrediti značenje pravne norme.

Dakle, sociološkim metodom određuje se stepen realnosti pravnih normi, odnosno utvrđuje da li se pravnom normom može postići ono što se želi.

ZAKLJUČAK

Neosporna je velika vrijednost sociološkog metoda za sticanje naučnih saznanja o pravu kao društvenoj nauci, naučnog objašnjenja prava, stvaranja prava kao i njegove primjene. U tom smislu bi se uopšte najbolje mogla definisati vrijednost sociološkog metoda u pravu.

Kako je to već navedeno, bez sociološkog metoda pravo bi ostalo da visi u vazduhu, kao potpuno nezavisna duhovna tvorevina, van vremena i prostora, koja nije ničim prouzrokovana i ničemu ne služi.⁸

⁷ Radomir D Lukić, Metodologija prava, Srpska akademija nauke i umjetnosti, Beograd, 1977, str 97.

⁸ R.Lukić, Metodologija prava, Srpska akademija nauke i umetnosti, Beograd, 1977, str. 98.

Sociološkim metodom utvrđujemo zašto je pravo takvo kakvo jeste, kako ono utiče na ljude i društvo i kakvu mu formu i sadržinu treba dati.

Bez obzira na istaknutu vrijednost sociološkog metoda, treba biti i realan u procjeni njegove mogućnosti i izbjegavati zloupotrebe, odnosno isključivati njegovu normativnu stranu, kao i druge metode, neosnovano tvrdeći kako je sociološki metod osnovni u društvenim naukama i pravu i kako je samo on dovoljan u istraživanju društvene stvarnosti.

Pojedine pristalice sociološkog metoda u pravu pretjeruju u ocjenjivanju naučnog karaktera tog metoda tvrdeći da je samo sociologija nauka koja daje istinsko saznanje o društvu i pravu i da je dogmatičko-normativni metod u hijerarhiji saznanja ispod sociološkog, što je apsolutno netačno.

Naime, ne može se osporiti naučna vrijednost dogmatičko normativnog metoda. Izdvajati bilo koji metod i tvrditi da je on sam dovoljan i jedini u sticanju naučnih saznanja u nauci uopšte, pa i u pravu je velika zabluda, jer kao što je rekao Karl Marks „U nauci nema širokog i lakog puta...“ i put do naučnih saznanja u svakoj nauci pa i u pravu traži pored ostalog i kumulativnu primjenu metoda i sredstava koja nam stoje na raspolaganju.

Zato M.Šimić ističe da vještina nekog naučnika se upravo sastoji u njegovom solidnom poznavanju izvjesne naučne discipline i u pouzdanom vladanju određenim skupom, sistemom metodoloških i tehničkih postupaka karakterističnih za tu naučnu disciplinu.⁹

BIBLIOGRAFIJA:

1. Miroslav Pečujlić, Metodologija društvenih nauka, Savremena administracija, Beograd, 1980.
2. Mithat Šamić, Kako nastaje naučno djelo, Svjetlost, Sarajevo, 1990.
3. Radomir D. Lukić, Teorija države i prava, Zavod za izdavanje udžbenika i nastavnih sredstava, Beograd, 1976.
4. Radomir D. Lukić, Metodologija prava, Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd, 1977.

⁹ Mithat Šamić, Kako nastaje naučno djelo, Svjetlost, Sarajevo, 1990, str. 8.

Željko Todorović, PhD

The application of sociological methods in real

Abstract: The sociological method is one of the most important methods in the social sciences in general and even in law as a social science.

Sociological Method as "modern" method gave a significant contribution to the acquisition of scientific knowledge about the law as a social science, scientific explanations of law, law-making and its implementation, starting from the nineteenth century onwards. No sociological methods, how to stand out R. Lukic, "the right to be leŌ hanging in the air, as a fully independent intellectual creation, beyond time and space."

Sociological method, determine why the law as it is, how it affects people and society and what his form and content should be provided.

These methods, also determines the degree of reality of legal norms, and determine whether the legal standard can achieve what we want.

However, regardless of the peaks of the sociological method, we should be realistic in assessing his options. Some proponents of sociological methods in real exaggerate in assessing the scientific character of the method, arguing that the sociology of science, which only gives a true knowledge of society and the law and that is dogmatic and normative method for hierarchical information below sociological, which is absolutely untrue.

Allocate any method and argue that he alone is the only one in the acquisition of scientific knowledge in science in general, and the right is a big mistake because, as Karl Marx said, "Science is no broad and easy way ..." and put to scientific knowledge in every science and the law and seeks, among other things, and cumulative application of methods and tools that are at our disposal.

Keywords: method, sociology, social movement.